

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Collatie van P. Cornelius Hazart Priester Der Societeyt Jesv

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1662

Het II. Capittel. Bewijsen uyt seste Capittel Ioannis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71405](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71405)

HET II. CAPITTEL.

Bewijfen uyt het sefte Capittel
Ioannis.

EEr ick dit Capittel beple in verscheyden
deelen/tot meerdere verklaringhe soo moet
ick den leser waerschoonen / dat het meesten-
deel vāde Gereformeerde leeraers niet en wille
toestemmen / dat Christus in dit Capittel hādelt
vande Eucharistie, ofte vānt' alderh Sacrament/
maer alleen vān in hem te gelooven; indier vōes-
gen/wanneer hy seyt: Die mijn vleesch niet en eet
&c. dat is/seggen sy/die in my niet en gheloofst, siet
den Dordrechtchen Bijbel op het 54. vers, Num. 68.
Niet wonder dat sy dit Capittel niet soo een p-
dele upblucht soeken t'ontbluchten / de wijle
de woorden Christi soo klaer leggen/dat se oock
een blinde sou konnen sien.

Ter contrariten alle de oude leeraers / ofte
die op t'boorzepde Capittel hebben geschreuen/
ofte eenige spreken daer uyt hebben ghetroc-
ken/houden staende / dat de Heere Christus hier
spreekt vān het upterlijck eten sijn's vleeschs/
en drincken sijn's bloedts in het H. Sacrament /
ofte in het Avontmael.

Dit is het ghevoelen vān Chrysostomus, Au-
gustinus, Cyrillus Alexandrinus, Theophylactus, Euthy-
mius, Rupertus, Thomas, Lyranus, Dionysius Carthu-
sianus, die allegaer op het Euangelle Ioannis heb-
ben geschreuen. Item Origenes Hom. 7. in Num. A-
thanasius Hom. in illud. Qui dixerit &c. Basilius lib. 1. de
Bapt. Cap. 3. Cyrillus Hierosolymi: Catechesi 4. Mystagogi-
ca: Theophilus Alexandrinus lib. 2. Paschali. Epiphanius
Heres. 55. Theodoretus lib. 4. C. 11. Damascenus lib. 4. de
fide Cap. 14. Cyprianus serm. de orat. Dom. serm. de
Cena. lib. 1. contra Iudeos. Hilarius libr. 8. de Trinit.

Am-

Ambrosius lib. 6. de Sacrament. Cap. 1. Helychius lib. 6. in
 in Leuit. C. 22. Eusebius Hom. 5. de Paschate. Hieronymus
 Ep. ad Hedibiam. Q. 2. Augustinus serm. 2. de verbis Apost.
 9. 57. &c. Casiodorus in Psalm. 109. Leo serm. 6. de ie-
 un. 7. mensis. Haymo, Sedulius, Primasius in cap. 10. & 11.
 ad Corinth. Gregorius lib. 7. Moral. Cap. 4. Isidorus lib. 1.
 de officiis diuinis Cap. 18. Bernardus serm. 1. in Vigilia Na-
 tivit. &c.

Merckt wel een en dertich out-baders / schier
 van alle eenwen / sijn van gheboelen / dat men
 in t'se de Capittel Ioannis handelt van t'uyter-
 lijck eten des lichaems Christi. Lutherus, ende
 Calvijn met de hare / sijn van contrarie opinie.
 Reght dese in een weech-schale reghen malkan-
 deren: de baders in d'eene / Partije in de andere:
 Is het rebelijck / dat Partije sal moeten kraepen
 hoben de oude Leeraers byhang van alle een-
 wen: is het betraemlyck / dat de auctoziteyt van
 byschien achterbolghende eenwen / sal moeten
 swichten / aen de praetse bande ghene / die eerst
 ober hondert jaren sijn ghekropen upt r'ey / en-
 de haer geboelen / deses Capittels aengaende /
 nergens en konnen opbouwen / als op haer ey-
 ghen vernuft / ende sin / niet op eenen leeraer al-
 leen / die in de oude tijden / ofte in de rechtsinnige
 Kercke gheleest heeft.

Partije. De Paepsche Schijbers / Biel, Cusanus,
 Caietanus, Tapperus, Hesselius, ende Iansenius, sijn
 mede van ons geboelen geweest.

Catholijck. Sijnder niet meer als dese? die sijn
 beel te wepnich / ende te licht om opgheweghen
 te worden / reghen alle de hoben-ghenoemde
 Out-baders. Waerom oock de Cardinael Tolet-
 us, niet sonder reden / verwondert staet / hoe dese
 mannen / sonder uoodt / ende sonder eenighen
 schijn van reden / soo hebben ghesproken / tegen
 het alghemeen gheboelen der Out-badere: re-
 ghen de alderkrachtichste argumenten van de-
 se waerheyt / tegen de updzukelijcke woorden /
 ende verbolgh der hystozie bande H. Ioannes. Am-
 mers

merg dese mannen hebben haere verklaringen onderwoopen aen het bonnisse der Kercke, Partije, en heeft hare opinie nergens toe versiert/ als om de waerheyt vande wesentijcke tegenwoordicheyt des lichaems / ende bloedts Christi in t' H. Sacrament (de welke in dit voornoemde Capittel / wozt dubbelyck vast ghestelt) om berre te stooten. Wel aen dan / om niet onredelyck / ende onbetaemlyck voozt te gaen : laetende haeren / ende de opinie van Partije, ende van die particulere segg Leeraers / Biel, Cusanus &c. Wy sullen ons houden aen het ghemeen ghehoelen van 15. eentwen / ende upt dit Capittel Ioannis bewyssen / dat Christus spreekt van sijn eyghen ende wesentijck lichaem te gheben om t' eten / ende niet van een teeken, ofte figure sijns lichaems.

Dit heel Capittel dan / sal ick deelen in vijf deelen : Het eerste van t' mirakel der vijf brooden : Het tweede van het gheloobe. Het derde, van het gheben des lichaems / ende des bloedts. Het vierde vande murmuratie / ende bleesschelyck verstant der Joden. Ende vande argumenten / ofte antwoorden die Christus daer teghen stelt.

§. I.

HET EERSTE DEEL.

Handelende van het mirakel der vijf brooden.

Nemant kan loochenen / of de Joden sijn van alle tijden / seer hart / ende stijf-halsich ghetweest in t' gheloooven : gheen ander preube
en

en is hier toe van noode/ als dit selve Capittel/ daer sy gheen sing en wilden aen nemen/ t'gene de heere Christus haer leerde. Hy dan dit wel wetende/ bykans dooz dagelijcx sch ondervindinge/ soo hy van dit groot Sacrament wilde gaen handelen/ heeft oock de krachtichste middelen willen te weghe brengen/ om hare hartnechticheyt te boozkomen/ ende haere herten te bereyden/ en te beweghen / om lichtelijck aen te nemen/ t'gene hy haer wilde leeren: wat sijn dit booz middelen geweest: Het eerste, het mirakel der brooden: Het tweede, een bermaen tot een oprecht geloobe: Het eerste diende booz de oogen/ ende uytwendige sinnen: Het tweede, booz het berstant/ ende den intwendighen mensch: Alle beyde / om den heelen mensch t'ober ruyghen/ dat Christus wel kost' ende wilde doen / t'ghene hy haer van het eten sijns lichaems/ ende drincken sijns bloedts soude leeren. Merckt dan ten eersten, dat Christus de vijf broode/ dooz de kracht van sijnen seggen/ en woorden / soo bermenighbuldicht heeft/ datter vijf dupsent mannen/ sonder vrouwen/ en kinders/ sijn van ghespijst geweest.

Ten tweeden, dat hy in dit mirakel de selve ceremonien heeft ghebruyckt/ die hy naederhant gebruyckt heeft in t' Nachtmael/ instellende het H. Sacrament/ want soo de andere Euangelisten verhalen. Hy heeft de brooden genomen: 2. Hy heeft gedanckt. 3. Hy heeft se geseget. 4. Hy heeft se gebroken. 5. Hy heeft se gegeven aen sijne discipelen. Stelt nu dese omstandigheden neffens die vande instellinge des H. Sacraments, ende sult bebinden dat sy de selve sijn.

Dooz het eerste, dat is/ dooz de vermenichvuldige der brooden. heeft hy haer willen leeren/ dat gelijck hy dooz sijnen seggen / en woorden/ van vijf brooden/ soo menighe dupsent kost maekt/ alsoo oock dooz den selven seggen / en woorden/ van broodt/ sijn lichaem kost maeken.

Dooz

Dooz het tweede, dat is/ door t'gebruyck vande selve omstandigheden, heeft hy willen te kennen gheben/ dat dit mirakel der hzooden / sagh op het leste Abontmael.

Dit was dan het eerste booz herepdsel/tot de leeringe van sijn vleesch te eten / de welke hy nu booz hadde ;ende tot de instellinge des H. Abontmaels/de welke naederhant is gheschiet/ten eersten / op dat hy de hartneckicheit der Joden soude boozkomen/ende/wanneer sy hem souden hoozen seggen : Ick sal u mijn vleesch t'eten gheben/ende mijn bloedt te dzincken/niet en souden vraghen : Hoe connen dese dinghen gheschieden? want dooz dat mirakel toonde hy haer booz de oogh/ dat het wel kost gheschieden/ende dat sijne macht/ende segen/ende woorden/ in het een niet swacker en waren als in het ander. Ten tweeden/op dat sijne Apostelen / hoorrende hem in t'leste Abontmael seggen : Dat is mijn lichaem, dat is mijn bloedt, ende siende de ceremonien die hy daer benessens ghebruyckte/sonden dit mirakel / met de selve ceremonien gedaen/ indachtich worden / en niet eens twijfselen van t'gene hy haer septe.

§. II.

TWEEDE DEEL.

Handelende van het vermaen
Christi tot een oprecht
gheloove.

Het mirakel vande hys hzooden nu gedaen wesende/ en de menschen versact ; soo sijn de discipelen / seght Ioannes v. 17. overghe-
scheept naer Capharnaum, ende Christus is samen
in t

met haer derwaerts ghegaen wandelende oer de zee. Nu de menschen / die ghespist hadden ghetweest / sanderendaeghs siende dat Christus vercrooken was / sijn mede oberghescheept naer Capharnaum om Christum te soecken / ende hem ghebonden hebbende / hebben ghezaeght: Meester, wanneer zijt ghy hier ghekomen? Christus siende wat het gheslaghen was / te weten / dat sy meer den kost sochten / als hem / heeft hier beghinnen te spreken van eene gheestelijke spijs / segghende: Dit is het werck Godts, dat ghy in hem gheloof, die den Vader ghesonden heeft. Dese menschen / ghehoort hebbende van in hem te gheloooven / sonder eens acht te nemen / op het mirakel dat sy daeghs te bozen ghesien hadden / braeghen van Christo: Wat teecken doet ghy, op dat wy sien, ende aen u gheloooven? Onse Vaders hebben het Manna ghe-eten in de woestijne: Als of sy wilden segghen (soo als klaer blijkt uyt de antwoorde Christi) wy gheloooven in Moysen, om dat hy aen onse Daders / broodt uyt den hemel ghegheven heeft / in de woestijne: wat teecken doet ghy / op dat wy meer gheloooven in u / als in Moysen? Christus heeft gheantwoort: Moyses en heeft aen uwe Daders gheen warachtigh broodt ghegheven / want t'en was maer eene figure, ofte schaduwe, (soo den Dortschen Bijbel dit verklaert Num. 38.) maer mijnen Vader sal u het waerachtigh hemelsch broodt gheven, want dat is het broodt Godts, twelck uyt den hemel ghedaelt is, ende het leven gheeft aende wereldt. Ende soo de Joden seuden: Gheeft ons dat broodt; Christus heeft gheantwoort: ick ben dat broodt, die tot my komt en sal noyt hongheren, die in my gheloof, en sal noyt dorsten; Doorders: Dit is den wille des Vaders, dat ghy in den sone gheloof. Wederom: Die in my gheloof, heeft het eeuwigh leven, &c.

Wie en siet hier niet / dat Christus, dese Joden socht te brengen tot een oprecht ghelooven Nu / soo de Joden / een teecken hadden ghe-
 rpscht

eyscht om in hem meer te ghelooben / als in
 Moyses, ende Christus haer gheseydt hadde: Ick
 sal u tot een teecken een ander broodt gheben
 als Moyses; soo is de braghe/ wat hy / dooz dit
 broodt heeft verstaen? seght ghy / dat dit het
 gheloobe selbe is? hoe kan het gheloobe wesen
 een teecken van het gheloobe? seght ghy dat dit
 teecken om in hem te ghelooben/ is gheveest/
 sijn lichaem aen het kruys in de doot overghe-
 gheben? Dit teecken / was meer om de hart-
 neckighe Joden ongheloobigh te maecken/ als
 gheloobigh/ soo als wel ghebleken heeft upt de
 lasteringhen / die sy spraken wanneer Christus
 hinc aen het kruys spottende met hem / om
 dat hy sy selven niet en verlosse van't kruys/
 ende houdende hem booz een lasteraer / om dat
 hy gheseydt hadde/ dat hy den sone Gods was/
 ende nu nochtans soo swack / ende ellendigh/
 dat hy hinc aen een kruys &c. Wat was dan
 dit booz een broodt / dat hy aen haer sonde ghe-
 ben/ tot een teecken / dat sy meer in hem moe-
 sten ghelooben/ als in Moyses? was het hy selbe/
 soo hy daer stont onder de Joden? maer sy sa-
 ghen hem aen / booz eenen slechten mensch na-
 melijck booz den zone van den timmerman
 Joseph: Dit en kost haer dan gheen teecken we-
 sen / om in hem meer te ghelooben/ als in Moy-
 sen: Seght my dan / wat dit booz een teecken
 geweest is/ ende booz een ander broodt/ als dat
 van Moyses: Ick hebbe nu ghevoont/ dat het noch
 t'gheloobe selbe / noch hy selve, soo hy daer stont/
 noch sijn ghekruyt lichaem kost wesen: Soo moet
 het dan wesen/ die spijs, vande welke hy seght/
 dat het sijn vleesch is, niet sijn vleesch/ booz soo veel
 als het sichtbaerlijck ghekruyt is gheweest/ soo
 nu bewesen is: Ergo booz soo veel als hy dat on-
 sichtbaer heeft in't Avontmael ghegeben aen de
 gheloovsge om t'eren/ samen met sijn bloedt om
 te drucken/ waer van hy in dit Capitrel/ belof-
 te doet: ofte indien het dit niet en is / gheeft my
 van

dan een ander teecken / r'welck hy aen de Joden ghegheben heeft om in hem meer te gheloo-
ben / als in Moysen. Dit vermaen dan tot het
gheloove / is eene booz-berespdinghe gheweest/
om allenskenz te komen tot de belofte van sijn
lichaem r'eten te gheben / ende sijn bloedt te
dzincken: Om de Joden te doen gheloo-
ben / ende aen te nemen r'ghene hy hier van datelijck
soude leeren / Soo stelt hy aen haer sp-selven
booz/als Godt: Want hy seght tot sebenmael
toe/dat Godt sijnen Vader is; hy seght r'ontd
upt/dat hy van den hemel afghedaelt is / ende
dat al de ghene / die in hem sullen gheloo-
ben; van hem sullen op-gheweckt worden ren upter-
sten daghe. Dit waren de betweegh-redenen/
mer de welcke hy de Joden wilde overstrijden/
dat sy in hem moesten gheloo-
ben.

Mercht hier derhalven / dat hy booz dit ver-
maen berespcht bande Joden eenen oodmoed-
ghen gheest / ende ghevanghen verstandt / belo-
pente het eeuwighe leven aen de ghene / die de
ooghen sluyten aen de menschelijcke reden / om
die open te doen/ende aen te sien de au'hozstept
Godts / de welcke kan doen / r'ghene den
mensch niet bequaem en is om te begrijpen.
Nu dan / indien in het h. Sacrament niet an-
ders metter daet teghentwoozdigh en is / als
bzoodt/ende wijn afghesondert van't ghemeen
ghebzupek / ende wesende teckenien van't li-
chaem/ende bloedt Christi, dese boozberespdinghe
is onnutigh/ende en was niet noodigh mira-
kels te doen / noch het eeuwighe leven te belo-
ben / aen de ghene die haer verstaude souden
onderwerpen om te gheloo-
ben / dat het bzoodt
betreckent het lichaem Christi, ende den wijn/
sijn bloedt; aenghesien dit Sacrament soo
ghenomen wesende / gheene verholentheydt
en is / maer eene ghemeene sake / die lichte-
lijck bande menschen/sonder teghen strijdt des
verstandts/kan ghelooft worden: want de sin-
nen

nen self konnen t' batten / de ooghen sien / de
 handen tasten / den mont smacken / dat het
 broodt/ende wijn is: het verstant kan datelijck
 sien / dat het niet en is boven de macht van een
 mensche/eeuen diamant/ ofte stuck broodt ofte
 pet anders te stellen tot een teeken van t'ghene
 hem belieft. Verhalde/hy en soude niet nieuwt
 geseyt hebben de wijle in t'oude testament / het
 Manna, ende de brooden van Melchisedech, ende de
 brooden der voozstellinge / volgens de schriftuer
 de verklaringe vande Dordrechtchen Bijbel, na-
 melijck aengaende het Manna, ende volgens het
 ghemeen gevoelen der H. O. vadersen/mede
 figuren waren van sijn lichaem.

En anderen: Christus moest nootsakelijck/in
 dit verheven vermaen tot het geloobe (t'welck
 hy dede tusschen het mirakel der brooden / ende
 belofte vande Eucharistie) te kenne n gegeven heb-
 ben/dat hy moest saken voozhouden/de welke
 souden stryden tegen de sinnen/ende het verstat/
 aenghesien dat de Joden een nieuwt mirakel
 van hem vereytschten/ boven dat vande verme-
 nigghuldunge der brooden. Hy beloofte haer dat/
 van sijn lichaem/ en bloedt / daer hy voegende/
 dat het mirakel van t'Manna, ghedaen in t'oude
 testament maer een voozspel was/ van t'ghene
 hy wilde doen in t'nieuw testament. Dit soo
 wesende / oock den hartneckichsten onder de
 menschen sal nu moeren bekeunen / dat 1. dit
 verheven vermaen tot het geloobe/ 2. dese begeer-
 te van een nieuwt mirakel/ 3. de belofte van t'
 selbe te doen/ de gelijckenisse vande Eucharistie
 niet t'Manna, op de maniere als wy nu betwesen
 hebbe/niet en kan ober-een-kome mit een Sa-
 crament / het welck niet anders en heeft als
 broodt/ende wijn / afghesondert van t'gemeen
 ghebruyck/ en wesende reekenen des lichaems/
 en bloedts Christi: want/ volgens dese opinte der
 Gereformeerde, mi moet geen getwelt doen aen de
 reden/ende aen sijne sinnen/om dit Sacramt
 E geloof

ghelooben / de wyle het min considerable sou wesen / als de vermenighvuldige der brooden / ende het Manna.

Doch om noch klaerder te thoonen / in t'exempel van t'Manna, hoe verre dat het gheboelen Christi was / van t'gheboelen der Ghereformeerde: Ick segge dat Christus, siende / dat de Joden hem praemde / als sy seiden: onse vaders hebben het Manna ge-eten; dat hy haer soude segghen / ofte dat / van t'gene hy haer hope gaf / wat beter is was / als het Manna, t'welck Godt upt den hemel hadde ghesonden aen haere baders in de woestijne: hy heeft haer gheantwoort: Datter gheene ghelijkenisse en was; ende dat de Eucharistie soo verre het Manna, te boben ginck / als t'gene / t'welck doet leven / edelder / ende uptnemender is / als t'ghene de doot niet beletten en kan: Dat hare baders / het Manna etende / waren gestorven / maer die dese spijse souden eten / die hy beloofde te gheben / eeuwelijck souden leven. Dit soo wesende / ick thoone / dat het onmogelijck is / dat de uptnemenheyt van de spijse / die hy beloofde / boben het Manna niet en kan samen staen met d'opinie der Ghereformeerde. Want in dien hy niet anders beloofde als broodt / ende wijn / sijnde tekenen sijns lichaems / ende sijns bloedts / t'samen oock verzegelingen van sijne belosten / soo soud' het Manna kostelijcker gheveest hebben / als de spijse / die hy beloofde. Want het Manna was mirakuleus aengaende het maeken / als wesende ghesozmeert door de handen der Engelen. Het broodt / ende wijn / sijn booztgebracht vande aerde / ghesozmeert door de handen der menschen.

Het manna wederstont aen de hitte des byers / ende aen alle oorzaken van verderffelijckheyt. Het broodt / ende wijn / sijn onderwozpen aen veranderinghe / ende corruptie. Het manna was mirakuleus in sijne uptwerkingen / want het hadde den smaect van alle spijsen. Het broodt / ende

ende wijn en hebben niet sulcx. Al dat g' hebben/
 is/te bereekenen het lichaem/ ende bloet Christi,
 dat hadde oock het Manna: Hier upt beslypte ick/
 dat het gheboelen der Ghereformeerde, niet be-
 staen kan: Want Christus verskert de Joden/
 dat de spijse/die hy haer geben sal/edelder/ ende
 upnemender is als het Manna: Maer indien de
 leere der Ghereformeerde warachtich is / de spij-
 se/die hy gegeven heeft/en is niet edelder / noch
 upnemender als het Manna, maer contrarte:
 Ergo het gheboelen der Ghereformeerde, en kan
 niet warachtich sijn. Wy moeten dan onderfoe-
 ken wat datter meer is/in de spijse/ die Christus
 hier belooft te geben/ als in het Manna gheweest
 is; welck spijse Christus wilde stellen / tot een
 meerder teeken van sijne macht/ als het teeken
 dat Moyles hadde ghegeben aen de vaders in de
 woestijne.

§. III.

DERDE DEEL.

Handelende van t'gheven des lic-
 haems, ende des bloedts.

O dat Christus, soude thoonen/ dat hy de
 spijse / die hy beloofde/ stelde teghen het
 Manna, als een meerder teeken / dan het
 Manna gheweest hadde; oversulcx dat hy wilde
 boldoen aen den Eysch bande Joden / die hem
 een nienty teeken hadden ghebraght / soo be-
 gint hy sijnen discours met dese woorden:

V. 49. Vwe vaders hebben het Manna ghe-eten in de
 woestijne. ende sijn gestorven. Als willende seggen:
 Dit was het teeken dat Moyles gaf,

E 2

V. 50.

V. 50. Dit is het broodt uyt den hemel ghedaelt, op dat, soo ymant daer van sal ghe-eten hebben, hy niet en sterue.

V. 51. Ick ben het levende broodt, die uyt den hemel gedaelt ben.

V. 52. Soo wie van dit broodt sal ghe-eten hebben, sal in eeuwicheyt leven. Ende het broodt, dat ick gheven sal, is mijn vleesch voor het leven der werelt. **Als wilsende segghen: Ghylieden hebt van my berepcht een nieuwt tecken: dat is mijn tecken/ het gheven mijns vleeschs.**

Hier op begosten de Joden te twisten onder malkanderen/ende te segghen: Hoe kan dese ons sijn vleesch geven om t'eten? wat doet Christus? hy en gheeft gheene antwoorde op dese vraghe: niet wonder: want sy hadden het mirakel gesien bande vermenichbuldinge der brooden, soo was het dan ongherpint te vraghen: Hoe kan hy dat doen? Christus dan/sonder hier op te antwoorden/om dat de sake haer selden uyt wees: hy gaet enckelijck boozt in sijnen discours / ende seght:

V. 54. Ten sy dat ghy sult ghe-eten hebben het vleesch vande sone des menschs, ende gedroncken sijn bloedt, ghy en sult gheen leven in u hebben.

V. 55. Die mijn vleesch eedt, ende mijn bloedt drinkt, heeft het eeuwich leven: ende ick sal hem opwecken ten uystersten daghe.

V. 56. Want mijn vleesch is waerlijck spijs, ende mijn bloedt is waerlijck dranck.

V. 57. Die mijn vleesch eedt, ende mijn bloedt drinkt, blijft in my, ende ick in hem.

Merckt hier ten eersten, hoe dickwils/ ende op hoe beelderley manieren/ dat Christus dit aen de Joden soeket in te stampen/ niet alleen om dat syt wel souden batten/maer oock om dat sy het baselijck souden gelooben.

**Indien hy nu / dooz vleesch, en bloedt, hadde willen verstaen hebben / broodt, ende wijn, sijnde teekenen sijns lichaems, ende bloedts, wat noot dit
soo**

soo dickwils r'herhalen? waer toe dat soo inges-
 stamp in de herten der Joden? want dit was
 heel licht om vatten/ende niet swaer om geloof-
 ben. Dat broodt, ende wijn, tekenen sijn van sijn lie-
 haem en bloedt.

Merckt ten tweeden, dat Christus niet en seyt:
 De spijse/ die ick u gheven sal/ is broodt/ ende
 den dranc is wijn; maer heel contrarie: De spij-
 se, die ick u gheven sal, is mijn vleesch, en den dranc, is
 mijn bloedt.

Seght ghy noch eens/ dit is figuerlijcker wij-
 se te verstaen: Ick segghe noch eens/ dat yet fi-
 guerlijcx/ noch swaer om verstaen/ noch moepe-
 lijk om gelooben is/ ende soo Christus hier soo-
 dantghe maniere gebuyekt/ dat men booz de
 ooge kan sien/ dat hy spreeckt van eene sware/
 ende moepelijcke sake/ soo en spreeckt hy niet
 van yets figuerlijcx/ ofte oneygentlijcx.

§. I V.

VIERDE DEEL.

Handelende van het murmureren
 der Ioden, ende der discipelen;
 ende vande antwoorden Christi.

Niet teghensstaende dat Christus niet soo
 klare woorzen hadde ghesproken/ ende
 niet alleen sijn beste ghedaen/ om de Jo-
 den (eensdeels met het mirakel der brooden/
 eensdeels met te thoonen dat hy Gode was) wijs
 te maeken / dat hy sijn vleesch / ende bloedt
 kost gheben; maer oock dat hy r'metter daet
 soude gheben: soo ist nochtans / dat sy seyden:

Dit is eene hare reden, wie kan se hooren?

Merckt hier wel / datter niemant onder de Joden / ofte discipelen is geweest / die ghetwiffelt heeft / of Christus klaer sprack / niemant die dit niet en verstant van een lichamelijck eten sijns lichaems / alleen was haer misverstant / aengaende de maniere / op de welke sy meyn den / dat Christus sijn lichaem sou toedienen: wāt gelyck Augustinus seght *Tract. 27. in Ioan.* sy meyn den dat Iesus schickte sijn vleesch te gheven, in stucken ghekapt, soo als men een doot lichaem verscheurt, ofte verkoopt in het vleesch-huys: dat selve herhaelt hy meer op andere plaetsen.

Christus dan / siende hare hartneckschept / ende dat noch sijn mirakel der brooden / noch de pzenbe van sijne godrhept ghenoechsaem was / om haer t'obertuppen / dat hy sijn lichaem / ende de bloedt KOST geben: Item / dat sijn vermaen t'welck hy haer hadde gedaen van t'gheloobe / niet genoechsaem en was / om haer te doen gelooven / dat hy sijn lichaem / ende bloedt metter daet soude geben / soo stelt hy hem in posture om haer te beantwoozden.

Voor eerst, seyt hy / Ontficht dit ul? wat sult ghy dan segghen, indien ghy den sone des menschs siet op klimmen, daer hy te voren was?

De woorden die ick ul gesproken hebbe, sijn geest, ende leven.

Hier bzencht hy wederom een nieuwt mirakel boozt / ende een nieuwt reden / om haer t'obertuppen dat hy t' KOST doen.

Het mirakel / is sijn hemelvaert, de welke buyten twiffel een groot mirakel is gheweest / als een menschelijck lichaem / sonder eenich uytwendich behulpsel / is opgeheben gheweest van de aerde ten hemel waert: siende van Christus, dat het mirakel der brooden gheen vrucht en hadde ghedaen in de hertender Joden / dat sy eben sijnhal sich bleven / en bzaeghden: Hoe kan dese sijn lichaem ons t'eten gheven? soo heeft hy haer

ghe

ghebzaeght : Waerom syt ghylieden daer in
ontsicht : wilt ghy preube hebben van mijne
MACHT, en dat ick het KAN doen : ghy moet
weten / dat ick dooz mijn eyghen macht / met
dit lichaem / dat ghy hier siet / sonder steunsel
ofte behulpsel de locht sal doozsnyden / ende van
de aerde klynnen ten hemel ; sommighe van
die hier teghentwoordich sijn / sullen t'sien booz
de ooggh : De wijle ick dat kan doen / met
mijn lichaem / het ghene dat boven de krachten
der menschen is / waerom en soude ick dat sel-
be lichaem niet konnen te eten gheven / alhoe-
wel ghylieden dat niet en kont vatten : En
bzaeght dan niet : Hoe kan hy dat doen? dat sult
ghy sien als ick met dit lichaem / dooz een be-
sonder mirakel / ten hemel sal opklynnen:
Want kan ick dit mirakel doen met mijn lica-
haem / soo als ghy daernaer sult sien / en twyff-
felt oock niet / of ick kan oock een ander mira-
kel doen / namelijk / met dat selbe lichaem lende
saemen te sijn in den hemel / ende saemen op
d'aerde / om ul dat roe te dienen / ende t'eten te
geven. Om dese sijne macht noch meer te behe-
stigen / ende die bzaege te beantwoorden: Hoe kan
dese sijn vleesch t'eten geven? soo boeght hy by dit
mirakel bande Hemelvaert / noch een reben / seg-
gede: Mijne woorden sijn geest, en leven, dat is te seg-
gen (soo als ick boven in t'eerste deel aen het derde
Capittel hebbe upt andere Schryfturen bevesen)
Mijne woorden hebben de kracht Godts. Willende
seggen: Ghy bzaeght hoe ick het kan doen : ick
antwoorde: Door mijne woorden, de welcke (soo ghy
oock booz de ooge gisteren hebt konnen sien in
de bermenighbuldinge der bzoeden) de kracht
Godts hebben: Ende soo daer niets onmogelijck
is aen de kracht Godts; soo en moet ghy niet
twyffelen of ick ul mijn lichaem kan t'eten ge-
ven / want mijne woorden hebben de kracht Godts.
Christus nu gethoont hebbende / dat hy het kost
doen: soo gaet hy haer toonen dat hy het wilde
doen:

voen: Wat: wijn / ende broodt / tot teecken
 sijns lichaems / ende sijns bloedts: gheen sint
 niet: Wat dan: sijn eyghen vleesch ende bloedt /
 doch niet op de maniere / soo als de Joden / en
 de sommighe van sijne discipelen meenden / te
 weten (soo Augustinus op vele plaetsen dat ver-
 klaert) sicutbaerlijck, met stucken, en brocken, ghe-
 lijckmen een lichaem verscheurt, ofte vercoopt in het
 vleesch-huys: Niet alsoo / seght Christus, dat is een
 seer vleeschelijck verstandt / ende soo lanck
 ghylleden dit urent / t'en kan al niet baten;
 dat vleeschelijck verstant en is niet nut. T'is den gheest
 die levendigh maeckt: Daer sijnder sommighe onder u
 lieden die niet en ghelooven: **Daerom en gelooven**
sy niet om dat sy niet en hebben den gheest Godts,
 die levendigh maeckt, maer een vleeschelijck verstant.
Wat en ghelooven sy niet: dat ick mijn vleesch
kan gheven om t'eten / ende mijn bloedt om te
drincken; want sy braeghen opentlijck: Hoe kan
 dese ons sijn vleesch gheven om t'eten? andere seg-
 ghen: Dat is een harde reden, wie kan dese hooren? om
 die braeghe te vooz komen / hebbe ick expresse-
 lyck het mirakel der broeden ghedaen: om de
 selve noch merre te wederlegghen / heb ick vooz
 ooghen ghestelt mijne miraculeuse Hemelvaert,
 ende gheseydt / dat mijne woorden, de kracht
 Godts hebben; op dat ghylleden upt al dit soudt
 besuypten / dat ick de macht hebbe om u lieden
 mijn vleesch te gheven om t'eten / ende mijn
 bloedt om te drincken.

Wat nu die woorden aengaet: Dat is een
 harde reden, wie kan dese hooren, of wie kan-se
 ghelooven? hebbe ick u lieden gheseydt /
 niet wonder te wesen / dat ghy-se niet ghe-
 looven en kondt / om dat ghy-lieden al te
 vleeschelijck zijt / ende den levendigh-mac-
 kenden gheest Godts niet en hebt: **Daerom**
hebbe ick u lieden te bozen / soo sterck een ver-
maen ghedaen vaeckende het gheloobe / op
dat ghy mijne leeringhe; die ick u lieden wilde
 vooz-

voorzhouden / niet met uytwendighe sinnen /
ofte niet een al te bleeffelijck verstandt / sout
afmeten / maer met een oprecht / ende godde-
lijck gheloobe : gheloobende dat ick Godt
ken / verbolghens / dat ick dooz de kracht Godts
kan doen / t'ghene u lieden onmoghelijck
schijnt.

Seght my nu eens / beminde leser, indien Chri-
stus niet anders en wilde gheben / als t'ghene
Partije seght / te weten / broodt, ende wijn, sijnde
teecken van sijn lichaem, en bloedt : Ick segghe
(NIET ANDERS) want al wat Partije daer by
voeght / bande vereeninghe met Christo, ende verze-
ghelinghe sijnder beloften, &c. en sijn de saecke self
niet / maer sijn dinghen die uyt de saecke self / die
ons ghegheben is, alleenlijck volghen. Indien /
segghe ick, Christus niet anders heeft willen ghe-
ben / als t'ghene Partije seght ; wat noot te gaen
thoonen / dat hy het kost doen ? wat noot te
spreken van sijne macht / ende kracht Godts ?
want wat macht isser van noode / om broodt /
ende wijn te gheben / ende de selve te stellen tot
teecken sijn lichaems / ende sijn bloedts / sae
oock tot verzegelinghen van sijne beloften ? wat
noot sijne leeringhe te bevestighen met het mi-
rakel der brooden / ende met sijne mirakuleuse
Hemelbaert / de wijle daer / noch in het broodt,
noch in den wijn, noch in het teecken, sae oock self
niet in de verzegelinghe het minste mirakel is ?
sijn dit niet ooghblijckelijcke teecken / dat hy
sprack van een mirakuleus gheben sijn lic-
haems / ende sijn bloedts / tot het welck / een
macht / ende kracht van doen was / boden die
van de menschen : ick en dan niet sien / wat dit
anders kost wesen / als het lichamelijck gheben
van sijn eyghen wesentlijck lichaem en bloedt /
het welck niet gheschieden en kost sonder mira-
kel / ende besondere kracht Godts : Ergo van
dit heeft Christus hier ghesproken / ende het selve
belooft.

Dooz

Doozbers: Indien hy niet anders wilde ghe-
 ben als t'ghene Partije seght: Hoe en heeft hy dan
 de Joden / ende sijne discipelen niet onderricht
 met klare woorzen / om hare twisten te siffen/
 ende hare ongheloobigheyt wegh te nemen: hy
 kost het doen met een woorzt: want als sy
 braegghden: Hoe kan dese ons sijn vleesch gheven om
 t'eten: hy en moest niet anders segghen: Hier en
 is gheene besondere macht toe van doen: Want
 ick en wille niet anders gheben om t'eren / als
 broodt / ende wijn / sijnde teekenen / ofte figu-
 ren mijns lichaems / ende mijns bloeds / welck
 broodt / ende wijn ghylieden ontfanghende / sult
 gheestelijcke ghemeenschap hebben met mijn
 warachtigh lichaem / ende bloedt. Daer mede
 was kupten twijffel den twist nederghelapt/
 want dat souden sy datelijck begrepen hebben/
 ende ghesien / dat dit lichtelijck kost ghesche-
 den: Soodanighe antwoorde en heeft Christus
 haer niet ghegheben / maer ter contrarie / heeft
 sijne macht verheben / ende haer voor ooghen
 gestelt sijn hemelvaert: is doort gegaen in sijnen
 discours / segghende dat het sijn vleesch, ende bloedt
 was, t'welck hy wilde gheven, ende / dat sy sijn vleesch
 moesten eten ende sijn bloet drincken om saligh te zijn,
 &c. soo ist een seker / ende onseplbaer teeken / dat
 hy niet en sprack / van broodt / of wijn / of teeke-
 nen sijns lichaems / ende sijns bloeds / maer / van
 sijn eyghen / wesentlijck lichaem te gheben op
 soo een maniere die mirakuleus soude sijn / en-
 de de besondere kracht Godts vereyschte.

Ten anderen / hoe heeft Christus sommighe
 van sijne discipelen laten denegaen: waerom en
 heeft hy se niet wederom gheropen / ende ghe-
 seydt: Ghy meyn dat ick u lieden een harde re-
 den hebbe voorgehouden / als ick seyde / dat ghy
 mijn vleesch moest eten / ende mijn bloedt drin-
 ken: Weet ghylieden wel / wat ick hier door ver-
 staet: namelijk / dat ick u sal broodt t'eren ghe-
 ben / ende wijn te drincken / als teekenen van
 mijn

mijn lichaem/ende bloedt: is dese reden soo hart om verstaen: waerom verlaet ghy my dan? Niet sulckx en heeft Christus gheseyt/maer hy heeft se laten deurgaen / met die opinie / dat hy sijn vleesch / ende bloedt lichaemelijcker wyse sou gheben / ghelijck sy dat verstonde/haer noch tang onderwesen hebbende dat het niet en soude gheschieden/ op die maniere als sy meynden/ te weren/ met stucken/ende brocken/sichtbaerlijck booz de ooghen: Wanneer hy dan haer/ met die opinie dat hy sijn vleesch lichaemelijcker wyse sou geben (t welck hy niet wederlept heeft) heeft laten deurgaen/soo heeft hy haer dan laten steken in dwalinghe/daer hy klaer sprekende/met een woorde haer upt die dwalinghe kost recken/ segghende: **T** is broodt/ende wijn dat ick u gheben sal tot teekenen mijns lichaems / ende mijns bloedts: Was hy niet op de werelt ghehomen om de dupsternissen der dwalinghen te drijben upt de herren der menschen? hadde hy niet het mis-verstandt van Nicodemus wegghenomen / verklarende sijne dupstere woorden? hadde hy niet gheseydt aen sijne discipelen *Matth. 13. 11.* Aen u lieden is ghegheven te kennen de verholentheden des Rijcks, daer op aen haer upt legghende sijne ghelijckenissen/oste Parabolenz hoe laet hy dan nu sijne Discipelen weeg gaen/sonder sich te verklaren/wat hy dooz vleesch,ofte bloet verstant: of inden ghy seght dat hy't haer verklaert hadde/wijst my de woorden aen.

Partije: hy hadde haer gheseydt: Mijne woorden sijn gheest, en leven, dat is / moeten gheestelijck verstaen worden.

Catholijck. In wat schyfture hebt ghy ghelesen/ dat / mijne woorden sijn gheest, ende leven, te segghen is / moeten gheestelijck verstaen worden? Waer staet dat? wijst my een plaetse aen: ter contrarsten / Ick hebbe upt verscheyden schyfturen ghetooont / dat / mijne woorden sijn gheest ende leven, te segghen is / s' hebben de kracht Godts:

Soo

Soo en kont ghy my dan niet goet doen / dat Christus sich hadde verklaert. Blyckt dan uyt al t'gene tot noch toe gheseyt is / op dit seste Capittel Ioannis, dat Christus hier spreekt niet van een gheestelijck, maer van een lichamelijck eten sijn wesentlijcken lichaem / ende lichaemelijck drincken sijn bloeds / doch niet op die plompe / ende bleesschelijcke maniere als de Joden haer inbeelden.

HET IV. CAPITTEL.

Sommighe opworinghen van Partije.

Partije : De Papssten willen dat men sal ghe-looben / daer van men het contracte siet / rieckt / smaect / en voelt dat broodt is / en dat men sal ghelooben / dat het gheen broodt en is / maer een lichaem : dat is met de menschen spotten / ende haer geloobe niet beproeft.

Catholijck: Een ruynsack soude oock soo konnen redenen: want wat apparente is dit? moeten wy dan ons gheloobe beproeben met de uytwendighe sinnen van reuck / smaect // ghesichte &c? Leest utwen Rivetus, die sal u vraeghen: Is het niet eene grouwelijcke blasphemie, dat de mensch de waerheyt Godts wilt afmeten met sijne sinnen, ende sijne goddelijcke nature wilt doen hangen van sijn vernuft?

Seght my: hoe ghelooft ghy datter een Godt is / die gy noyt gesien hebt? hoe ghelooft ghy dat ghy / eene onsterffelijcke ziele hebt / t'welck ghy noyt gesien hebt? Hoe geloofden de dyp wijsen uyt den doot / dat sy Godt aenbaden in den stal / daer sy niet anders en sagē als een arm / kleijn / sprakeloos kindt / in arme doerckens ghewonden / ende ghelept in eene kribbe / alles contracte aen de Masestept Godts? Wech dan / met soo

me